

В.М. Губская
Мінск

**ДЗВЕ СВЯДОМАСЦІ І АДНА РЭВАЛЮЦЫЯ: НА
МАТЭРЫЯЛЕ РАМАНА М. ГАРЭЦКАГА
«ВІЛЕНСКІЯ КАМУНАРЫ» (1931–1932)**

The attempt of the naratological analysis of the revolutionary events of 1917 displayed in the polyphonic novel of M. Harecki «Vilnia Communards» (1931–1932) becomes in the article.

Раман «Віленскія камунары» (1931–1932) Максіма Гарэцкага, на жаль, не займае патрэбнага месца сярод аб'ектаў даследавання беларускага літаратуразнаўства ў XXI стагоддзі. У гэтым ёсць пэўная логіка: жыццё бяжыць, час змяняецца, эпоха рэвалюцыйных змен 1910-х гг. застаецца далёка за межамі новага часу, рэвалюцыйныя дасягненні ў XXI стагоддзі страчваюць сваю актуальнасць, беларуская літаратура папаўняецца новымі аўтарамі, якія ўсё больш аддаляюцца ад літаратуры рэалізму. Трэба адзначыць, што трактоўкі «Віленскіх камунараў» у XX стагоддзі ў асноўным заставаліся адпаведнымі ідэйна-мастацкім традыцыям беларускага літаратуразнаўства 1960-х гг. Сярод навішых публікацый, прысвечаных творчасці М. Гарэцкага, у тым ліку і «Віленскім камунарам», актуальнасцю і грунтоўнасцю вылучаецца артыкул М. І. Мушынскага «Максім Гарэцкі» [4, 412–417]. Аднак цалкам недаследаванымі застаюцца якасна новыя для беларускай прозы 1930-х гг. прынцыпы пабудовы мастацкага тэксту, сцверджаныя М. Гарэцкім у «Віленскіх камунарах».

«Віленскія камунары» – адзін з першых раманаў класічнай беларускай літаратуры, у якім разам з элементамі сацыяльна-палітычнага, сацыяльна-бытавога, хранікальнага і аўтабіяграфічнага раманных дыскурсаў дакладна прасочваецца стылістыка авантурна-прыгодніцкага рамана. Аўтаномнасць галасоў аўтара і галоўнага персанажа ў тэксце М. Гарэцкага, дыялог гістарычнага і аўтабіяграфічнага пачаткаў сведчыць пра спецыфічную поліфанічнасць рамана «Віленскія камунары». У такім прачытанні і адлюстраванне М. Гарэцкім рэвалюцыйных падзей таксама набывае новае гучанне.

Усё гэта становіцца відавочным, калі разглядаць «Віленскіх камунараў» пасродкам нараталагічнага аналізу, які дае падставы для ўзнікнення новых трактовак праз вызначэнне найбольш значных для інтэрпрэтацыі аспектаў твора. Найперш у рамане ствараецца панарама рэвалюцыйнай Вільні 1917–1918 гг. Напрыклад, М. Гарэцкі апавядае нам, як прадстаўнікі розных партый агітавалі народ у свае арганізацыі, прымаючы пры гэтым то вобраз настаўніка, то мудраца-прарока. Такім настаўнікам для Мацея Мышкі, галоўнага героя рамана, быў Кунігас-Ляўданскі, малады чалавек 22–23 гадоў. Менавіта ён распавядаў герою пра асобу Карла Маркса. «Ён казаў мне, – узгадваў Мышка, – якія ўдары сыпаліся на гэтага вялікага чалавека, у якой беднасці жыў ён у Лондане... І асабліва засталася мне ў памяці, што ў яго памёрла, амаль што ад голаду, дачка-дзяўчынка, калі пісаў ён “Капітал”» [2,

262]. М. Гарэцкі спалучае ледзь не апакрыфічныя інтанацыі прапаведніка марксізму Кунігаса-Ляўданскага з Мышкавым зніжаным, у бурлескным стылі пададзеным успрыняццем «жыцця» вялікага камуніста. Чытач жа разумее, што жыццё К. Маркса ў Лондане 1850–80-х гг. мала падобнае да выжывання Мышкі ў Вільні ў 1918 г. Так ускладняецца, мадэрнізуецца жанр, а таксама паказваецца тое, што марксісцкая ідэалогія хоць і мае інтэрнацыянальны характар, аднак сфарміраваная на спецыфічнай глебе і не арганічная для героя. З гісторыі пра Маркса Мышка, па сутнасці, успрыняў толькі тую падрабязнасць, для якой ёсць сугучча ў Мышкавым жыцці: смерць ад голаду ў акупаванай Вільні немаўляці Напалеона, Мышкавай маці – тых, каго ён шкадаваў і любіў, хоць і не меў звычайкі выказваць словамі такія свае пачуцці. Размова з Кунігасам-Ляўданскім мела свае «выхаваўчыя» вынікі: калі знакамiты чалавек, не пакідаючы сваёй вялікай працы (напісання «Капіталу»), здолеў перажыць смерць дачкі, дык і Мацею трэба адолець сваё гора, і ён прызнаецца ў наступнай макаранічнай фразе: «Патроху пачаў я глядзець на жыццё і смерць больш спакойна і здорава. Знайшоў апраўданне, прымірэнне і – нават новы імпэт да змагання за лепшае жыццё чалавецтва» [2, 262]. Гэтыя *здорава і лепшае жыццё чалавецтва* ў кантрасце з трагедычным сюжэтным зместам і ёсць прыклад зададзенага М. Гарэцкім заўсёды макаранічнага маўлення персанажа.

Вось пад такім «граматным» псіхалагічным уздзеяннем Мацей Мышка (як і большасць прыхільнікаў бальшавіцкай ідэі) зрабіў свой палітычны выбар, а значыць, знайшоў свой шлях у грамадстве, якое некалі выкінула яго на жыццёвую паверхню, адправіўшы *вясковую беднату ў гарадскія пралетарыі*. Яго палітычнае сталенне будзе праходзіць у спрэчках і дыскусіях, дзе Мацей не раз павінен будзе праўляць уменне аргументавана адстойваць сваю пазіцыю, а ў апазіцыі да яго выступіць і ўласны бацька.

Такая апазіцыя да поглядаў героя можа прывесці нас да Ф. Дастаеўскага, творчасць якога – «па-мастацку арганізаванае існаванне і ўзаемадзеянне духоўнай разнастайнасці, а не этап станаўлення адзінага духу» [1, 49]. М. Гарэцкі драматызуе твор, ствараючы канфлікт паміж «свядомасцямі», якія існуюць поруч. Раман пісаўся ў 1930-я гады, але зняволены М. Гарэцкі ўсё ж спадзяваўся надрукаваць яго. Пісьменнік меў на ўвазе цензуру, але найбольш імкнуўся да праўды. Малючы фарміраванне асобы галоўнага героя, Мацея Мышкі, ён гэтаксама глыбока паказвае паралельнае развіццё іншых пазіцый і «светапоглядаў». Безумоўна, бальшавіцкая ідэалогія сярод пралетарыяў-пачаткоўцаў была пануючай, але існавалі іншыя пункты гледжання на жыццё, і сказаць пра гэта было неабходна – таму пісьменнік не аднойчы сутыкае сына і бацьку на палітычных сходах. Стылёвая поліфанія тут дапамагае паказаць палітычны каларыт эпохі; шматгалоссе «свядомасцей» рамана перарастае ў шматгалоссе ідэалогій, зафіксаваных у тагачасным грамадстве.

Дакладна адчуваецца і тое, што Мышка, які ў пачатку рамана мог здавацца не дужа развітым, шараговым чалавекам, неўзабаве праўляе даволі сталую здольнасць арыентавацца ў бязмежжы палітычных прапаноў. Герой твора верыць бальшавікам, яны імпануюць яму знешне, іх лозунгі, погляды

пераканаўчыя для яго. Абдываецца метамарфоза – «маленькі» чалавек становіцца паўнаважым, правамоцным гаспадаром жыцця, ілюстрацыяй да вядомых слоў «хто быў нічым, той стане ўсім».

Чытач сочыць, як Мацей Мышка працягвае актыўную палітычную дзейнасць: яго накіроўваюць у знаёмае з маленства мястэчка Брудзянішкі правесці арганізацыйную работу «па частцы» бальшавікоў. Бацька, Міхась Мышка, таксама актыўна выступае на мітынгх, толькі супраць бальшавікоў, ад партыі меншавікоў-інтэрнацыяналістаў. Чытач даведваецца, што на адкрытым прафсаюзным сходзе бацьку аднойчы моцна асвіталі за крытыку Савецкае Расіі, і ён «пакрыўдзіўся, асёкся і потым значна пацішэў» [2, 280], у Мацея ж справы былі, наадварот, «нішто сабе» [2, 280].

М. Гарэцкі сутыкае персанажаў у межах адной сям’і, паказваючы, што час адпрэчыў кроўнае дзяленне на сваіх і чужых: сваякі маглі аказацца ворагамі, а чужынцы блізкімі – усё вызначалася ўжо ідэалогіяй. Тое ж пацвярджае і сустрэча Мацея Мышкі з Ромусем Рабэйкам, які стаў польскім легіянерам. «“Муе сянованне”, – прывітаўся Рабэйка. “Муе шанованне”, – мімаволі ўсміхнуўся Мацей» [2, 291]. Рух да польскасці – яшчэ адна важнейшая характарыстыка грамадскага жыцця, нацыятворчых працэсаў у Вільні 1900–1920-х гг., ва ўсёй беларускай гісторыі. Так, з гумарам, М. Гарэцкі стварае новую раманную канфліктную сітуацыю, якая паказвае чытачу яшчэ адну «свядомасць», яшчэ адну светапоглядную пазіцыю, што мела месца на палітычнай арэне. Такое рознаўзроўневае адлюстраванне рэчаіснасці, удала прыхаванае пад «шэрагам прыгод і выпрабаванняў» – вялікая знаходка пісьменніка.

Ланцуг выпрабаванняў для Мышкі сапраўды мае бясконцы і рознабаковы характар – ад безупыннага ўдзелу ў сходах да нечаканага турэмнага зняволення. «На другі дзень увечары (гэта было 17 снежня, за тыдзень да каляд), калі вярнуўся я з вакзала, прыйшлі немцы і арыштавалі мяне. Вобьску ў кватэры нікага не рабілі. Прост прыйшло двух немцаў-жандараў, паказалі ордэр ад камендатуры і сказалі напранацца. Завялі ў турму на Лукішкі. *Я не ведаў, і дагэтуль не ведаю, па якой прычыне мяне арыштавалі...*» [2, 291]¹. Далей пісьменнік развівае падзеі свайго рамана ў жанры авантурным, сутыкаючы Мышку ў турме з пастаянным крыўдзіцелем – рыжым Рудольфам, чые жарты з пралетарыя, як і рэплікі Мацея, ізноў амбівалентныя: выглядаюць дасціпнымі, але не прыхоўваюць здзек з вязня.

Вобраз Мацея Мышкі атрымаўся надзвычай арганічным у сваім развіцці: некалі дзед Мацея крычаў на плошчы «Зямля і воля!», зараз жа за кратамі Мышка спявае «Інтэрнацыянал». Дзед крыкнуў, таму што, піша з іроніяй Гарэцкі, было нудна, адзінока, «з нуды падвыпіў – і пайшоў тапіцца ў той прыгожай рацэ Томі, цяпер скаванай лёдам...», пакуль шукаў дзірку, паспеў ахладзіцца, пайшоў на самую вялікую томскую плошчу, «убіўся там у самы натоўп, узлез на нечы воз і пачаў крычаць на ўсе бакі...» [2, 140]; Мацей жа заспяваў, «не ведаючы што рабіць і прыйшоўшы ў незразумелую вясёласць» [2, 293].

¹ Тут і далей вылучана мною. – В.Г.

Відавочна, што Мышкавы спевы «Інтэрнацыяналу» за кратамі – гэта не толькі лагічнае развіццё характару героя, але яшчэ і ўдалая спроба М. Гарэцкага абысці цэнзуру, што пісьменніку бліскуча ўдалося. Цэнзар-літкансультант Ільінскі ў свой час зрабіў наступную справаздачу пра змест «Віленскіх камунараў»: «...герой, які пражыў нялёгкае жыццё, стаў свядомым рэвалюцыянерам, бальшавіком» [3, 378]. Пратэст М. Гарэцкага супраць падобнага разумення рэальных падзей і рэальных «герояў часу» – Мышкаў у віхурах пэўнай гістарычнай эпохі, выказаны пісьменнікам вельмі выразна; гэта іранічнае адлюстраванне стыхійнасці дзеянняў не зусім свядомых людзей, якое расцэньвалася савецкімі ўладамі наўпрост як ідэалагічная сталасць. М. Гарэцкі паказвае, што ў рэвалюцыі было і шмат выпадковых людзей, што «Інтэрнацыянал» маглі спяваць не толькі з прынцыпаў, але і проста ад безвыходнасці, суму і пры гэтым рабіцца ці героямі, ці ворагамі ўлады. Нельга сказаць, што Мышка ў дадзеным выпадку дзейнічае несвядома, аднак фонавае жаданне больш указвае на прыродную Мышкаву ўпартасць, чым на ідэйны пратэст, і розніца тут вельмі тонкая. Такая рэвалюцыйная хісткасць была прыкметай часу, і лёс Мышкі – яскравы таму прыклад.

Пасядзеў герой у няволі ўсяго пяць дзён, аднак гэта былі пяць дзён адкрыццяў і знаходак. «Падарожжа» ў турму навучыла Мышку турэмнай грамаце, пра якую ён з захапленнем расказвае чытачу. Потым яго прыняў следчы, які, як здалося Мацею, быў «някепскі белабрысы немец», узяў у яго падпіску, што не будзе шкодзіць Мацей нямецкай эвакуацыі, і адпусціў. Вось так лёгка ўсё абышлося ў Мышкі, і гэта таксама аўтарскі ход – герой-трыксцер заўсёды застаецца жывым, ён ёсць гарант развіцця сюжэта.

Мышка нават пасля турэмнай «загартоўкі» паказваецца М. Гарэцкім звычайным чалавекам; аўтар не ідэалізуе персанажа, не ўзвышае да героя-бальшавіка. Ён ізноў наўмысна, макаранічна змешвае палітычныя інтарэсы і бытавыя патрэбы Мышкі. Так, Мацей пасля турмы быццам бы і «пакаціўся найперш на Варонюю» [2, 296], у Рабочы клуб, але не за палітычнымі навінамі, а каб паесці, і «за адзін прысядак з'еў пяць абедаяў» [2, 296]. Еў бы і болей, ды баяўся, што захварэе.

І стоячы на варце (эпізод, калі ахоўвалі Рабочы клуб на Вароняй, бо паступілі весткі, што палякі-легіянеры могуць напасці на Савет) з «бомбай і карабінам», ён праяўляе сябе рамантыкам, «рэвалюцыянерам»-рамантыкам, мроі якога далёка ад вайны, у небе. У гэтых думках відавочна наўнае абагаўленне ўлады, якое выклікала ў свядомасці простых людзей бальшавіцкая ўсемагутнасць, змешанае са стомленасцю ад усяго, што адбываецца: «А можа быць, там, у іх ёсць ужо такія дасканалыя прылады, што бачаць яны на нашай зорачцы-Зямлі не толькі вялікія сінія акіяны, чорныя плямы мацерыкоў, але і трубы фабрык і паседжанні Саветаў... І можа быць – даўно ўжо прайшлі яны наш шлях. І даўно ўжо няма ў іх ні бедных, ні багатых, ні эксплуатаваных, ні эксплуатацараў, ні нацый, ні рэлігій, ні войнаў і турмаў, ні голаду і ўсіх нашых пакут... », і ўрэшце пафасная ўтапічная перыфраза: «...і можа быць усімі сіламі хочуць яны нам дапамагчы. Пасылаюць нам адтуль свае веды і свой досвед. Але мы не ўмеем прыняць ад

іх тых вясцей. *І сваімі сіламі робім тое, што вядзе чалавецтва да шчасця*» [2, 297].

М. Гарэцкі па-майстэрску іранізуе з напышлівых лозунгаў і стэрэатыпаў, у якіх ідэалізуецца вайна. Так, Мацей Мышка мусіць радавацца (нібы жартаўлівы Пісарэвіч – той знакаміты персанаж Гарэцкага, які здольны ў любой трагедыі знайсці нешта аптымістычнае), што яго, з пакалечанай рукой, мабілізуюць: «не думаўшы, не гадаўшы, трапіў» Мышка, «крыварукі, на вайну... І на такую, дзе і галавы не шкода: калі трэба, дык і трэба! А самае-то важнае, калі жыцця свайго для справы не шкадуеш. Тады нічога і не баішся. Тады і змагацца лёгка, і нават *ісці на смерць – прыемна!*» [2, 316]. У адрозненне ад кампетэнтнай аўтарскай пазіцыі наіўны персанаж, мажліва, хоча засведчыць сваё геройства, улезці ў якую-небудзь авантуру, каб вярнуцца адтуль новым чалавекам, не крыварукім, не меншавіцкім сынам, а героем часу; рэвалюцыя ж і выглядае тут найвялікшай авантурай.

У «Віленскіх камунарах» М. Гарэцкі малюе цэлы шэраг падобных драматычных і адначасова камічных эпізодаў пра тое, як звычайныя людзі імкнуліся дапамагчы абароне Віленскага Савета. Мышкаў знаёмы Х., «добры слесар і гарачы чалавек», быў у гэты вечар выпіўшы, схапіў жалезны ломік і вырашыў ісці біцца з панамі, але ж жонка не пусціла. Другі знаёмы А. (асенізатар з Пагулянкі) «з нейкім ножыкам паперся на вуліцу, хацеў прабіцца на Варонюю, да клуба». Ці з'яўляюцца сілай гэтыя п'яныя, галодныя людзі, узброеныя жалезнымі ломікамі і маленькімі нажамі? Ці пра такую дапамогу гаварыў ідэйны чалавек у Чорным, і на якія варыянты гарадской падтрымкі ён увогуле разлічваў? «Ноч мы усё ж пратрымаліся», – сведчыць Мацей. «Усё ж» – гэта значыць, што ўжо кожны шараговы ўдзельнік паўстання віленскіх камунараў супраць белапалякаў, не гаворачы пра кіруючых бальшавікоў, разумеў перавагу палякаў над сіламі паўстанцаў, і гэтае разуменне выклікала ў іх свядомасці адпаведную рэакцыю: «...скажу я пра сябе: было мне троху жудка, што іх многа, а нас мала» [2, 319]. Хутка ў паўстанцаў скончыліся патроны. Рэакцыя Мацея, прапісаная ў некалькіх радках, вельмі красамоўная: «Добрая рэч! Значыцца засталіся толькі гранаты і рэвальверы... Настрой адразу апаў... Гэта быў самы крытычны момант. “І чаму ж так неэканомна стралялі? Хто гэта мусіў за гэтым сачыць? Хто вінават? Пэўна, Тарас”» [2, 319], – разважае Мышка, і ў апошніх словах фразы аўтар у чарговы раз фіксуе пераход ад псіхалагічнага пісьма да акцэнту на авантурным (усяго і справы – Тарас вінаваты, што сутычка з ворагамі ідзе няўдала).

Падобным чынам перадаецца Мышкава макаранічная рэфлексія пасля смерці братаў Пстрычак, у якой спалучаецца прыватна-канкрэтнае, сітуацыйнае з агульназначным, сур'ёзным: «Можа якраз куля з майго карабіна трапіла ў іхняе цела. Мне ад гэтага дапушчэння няма ніякае прыемнасці. І нават калі ўяўляю, дык непрыемна, бо цела іхняе было мне заўсёды непрыемна»; «Пэўна ж я чалавек значна культурнейшы, чым тыя князькі, што з чарапоў сваіх ворагаў рабілі сабе кубкі піць віно на ўрачыстасцях. Мне ўжо цяжка зразумець, як іх не вярнула ад гэтых кубкаў, хоць пацукоў, напрыклад, я прымусіў сябе есці» [2, 317].

Пра падзеі ў клубе на Вароняй, дзе віленскія большавікі перад польскай атакай чакаюць падыходу Чырвонага войска на падмогу, М. Гарэцкі таксама апавядае па законах пікарэскага жанру.

Так, загарадзіўшы дзверы клуба, паўстанцы не знайшлі іншага занятку, чым разаслаць на падлозе газеціну і пачаць есці – на іх шчасце ў клубе было прыпасена ў дастатковай колькасці кансерваў і хлеба (у пэўным сэнсе тут зноў мае месца апісанне вітальнай сферы, гэткага «раблезіянства» як характэрнай рысы авантурнага рамана). І ніякія кулі, ніякія палякі не маглі адарваць іх ад гэтага занятку: «А ў гэты момант некалькі куль у наша акно – дзынг! дзынг! дзынг! – і ў столь, у штукатурку. Зазвінелі, пасыпаліся шыбы; паляцела нам на галовы вапна са столі, і ў кансервы...

– Чаго іх там халера хапае? – насцярожыўся Кобак. Але ізноў усё сціхла... Пачалі мы спакойна сілкавацца. А які смак! Мясца кавалачкамі, з белым застыглым тлушчыкам, і лаўровыя лісцікі. З’елі адну банку, ён адчыніў другую... І быў я вельмі задаволены, што так наеўся» [2, 322–323].

За падобнымі авантурна-карнавальнымі малюнкамі прачытваецца гістарычная праўда: стомлены ад голаду і холаду народ лёгка трапляў у палітычныя пасткі. Рэальнасць, адлюстраваная пісьменнікам, не адпавядае ўяўленням пра ідэальных персанажаў сучаснай Гарэцкаму савецкай літаратуры. Пісьменнік падкрэслівае, што арганізатары пралетарскага руху глядзелі на сваіх прадстаўнікоў выразна прагматычна. Пра гэта сведчыць фрагмент дыялога паміж Кобакам і Мышкам:

«– Аб чым задумаўся? – кажа ён [Кобак. – В.Г.]. – Кінь журыцца. Справы нашыя не кепскія. Па-першае, мы іх усё ж ткі добра праўчылі. А па-другое, “пралетарыям няма чаго губіць, апрача сваіх ланцугоў”.

– Аднак жа лепей жыць, чым паміраць, – запырэчыў я, от так сабе, дзеля свае прывычкі казаць “але” або “аднак” насупроціў сказанага» [2, 323]. Чытач разумее, аднак, што пярэчанне персанажа зусім не фармальнае.

Сваё стаўленне да большавікоў як жорсткіх эксперыментатараў М. Гарэцкі сфармуляваў з незвычайнай глыбінёй і мужнасцю – пасля таго, як страціў веру ў сілу і справядлівасць рэвалюцыі; такая шчырая вера была ў яго да 1919 г. (але ўжо летам 1919 г. у Вільні пачала друкавацца аповесць «Дзве душы»).

Такім чынам, прысутнасць аўтара, або «другой свядомасці» ў рамане «Віленскія камунары» відавочная. Мы бачым мастацкі твор з яго падзейнай напоўненасцю, і адначасова разумеем адрозненне паміж мастацкім творам і рэальным фактам. Атрымліваецца, што падзеі, пра якія расказваецца ў рамане М. Гарэцкага, увабралі ў сябе не толькі атмасферу рэвалюцыйных гадоў, але і жыццёвы вопыт пісьменніка больш позніх часоў, што дае падставу сказаць: «падзея самога аповеду» больш шырокая, чым «падзея, пра якую апавядаецца». І менавіта гэты кантраст прыводзіць да адчування ў рамане прысутнасці двух удзельнікаў, дзвюх «свядомасцей» – наратора Мышкі і пісьменніка М. Гарэцкага. Нараталагічны аналіз выяўляе дыялог, які адбываецца паміж аўтарам і чытачом у творы, забяспечвае магчымасць трактаваць раман «Віленскія камунары» з улікам гістарычных абставін і творчага лёсу пісьменніка.

Поліфанія ў рамане-хроніцы М. Гарэцкага «Віленскія камунары» яскрава-спецыфічная. Голас аўтара ў ім спалучаны з макаранічным маўленнем апавядальніка Мацея Мышкі. Такі ўскладнены дыскурс дазваляе М. Гарэцкаму адначасова актуалізаваць дзве свядомасці: уласную (выяўляецца ў адаптацыі аўтабіяграфічных матэрыялаў, у канцэпцыі гістарычных падзей, звязаных з рэальным узброеным выступленнем рабочых у Вільні супраць польскага войска ў 1918 г.), і свядомасць персанажа-трыксцера, чые «авантуры» арганізуюць сюжэтна-кампазіцыйную аснову рамана «Віленскія камунары». Наіўны чытач, як вядома, «карыстаецца твораў як семантычнай машынай і амаль заўсёды ён – ахвяра стратэгіі аўтара, які вядзе яго пакрыху праз паслядоўнасць прадчуванняў і чаканняў» [5, 64]. Крытычны ж чытач павінен распазнаць у тэксце стратэгічную задуму, актыўна інтэрпрэтаваць твор.

Літаратура:

1. Бахтин, М. Проблемы творчества Достоевского / М. Бахтин. – Л.: Прибой, 1929. – 244 с.
2. Гарэцкі, М. Віленскія камунары / М. Гарэцкі // Зб. Тв.: у 4 т. – Мінск: Маст. літ., 1985–1986. – Т. 3. – 1985. – С. 129–345.
3. Дэконская, В. Каментарыі да рамана «Віленскія камунары» // Гарэцкі М. Збор твораў: у 4-х т. Т. 3. Віленскія камунары. – Мінск: Маст. літ., 1985. – С. 378–397.
4. Мушыньскі, М. Максім Гарэцкі / М. Мушыньскі // Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя: У 4 т. Т. 1 / Нац. акад. навук Беларусі. Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск: Беларуская навука, 1999. – С. 381–427.
5. Эко, У. Інновацыя і повторенне. Между эстетикой модерна и постмодерна / У. Эко // Философия эпохи постмодерна. – Минск.: ИООО Красико-принт. – С. 50–120.